

ס פ ר

ב ר א ש י ת

מפורש על־ידי
הרב דוד צבי הופמן

אתר לימודי
יהדות ורוח **דעת**

הוצאת „נצח” בני־ברק

ספר בראשית

GENESIS

עם פירושו של הרב דוד צבי הופמן

ערך ותרגם והתקין לדפוס
אשר וסרטייל

כרך ראשון

נדפס במדינת ישראל תשכ"ט
כל הזכויות שמורות ל"נצח"

Copyright 1969
by "Nezach", Bnei Brak

דפוס "ניב", טלפון 826245, ת"א

ה ת ו ב ן

* *
*

בשער הספר — מאת המתרגם

מאדם ועד נח

ט בריאת העולם (א, א — ב, ג)
נב קורותיו של זוג האדם הראשון וגן העדן (ב, ד — ג, כד)
צו תולדות קין ובניו, הולדת שת ובניו (ד, א — ה, לב)

מנח ועד אברהם

קכט המעבר לסיפור המבול (ו, א — ח)
קלט נח והמבול (ו, ט — ט, כט)
קעא העמים צאצאי נח (י, א — לב)
קפג בלבול הלשונות (יא, א — ט)
קפט צאצאיו של שם (יא, י — כו)

תולדות האבות

רו א) יציאת אברם מארץ מולדתו לארץ כנען (יב, א—ט)
ריב ב) הגירת אברם למצרים (יב, י—כ)
ריז ג) אברם נפרד מלוט (יג, א—יח)
רכג ד) אברם יוצא למלחמה בגלל לוט (יד, א—כד)
רלה ה) הברית בין הבתרים (טו, א—כא)
רמז ו) הולדת ישמעאל (טז, א—טז)
רנב ז) חוקת המילה (יז, א—כז)

ה ת ו כ ן

בשער הספר — מאת המתרגם

תולדות האבות (יח, א — כה, יא)

ח) ביקורם של המלאכים אצל אברהם ובסדום;
החרבתה של סדום והצלת לוט; הולדת אבות

עמון ומואב (יח, א — יט, לח) ערה

ט) שרה בחצר מלך גרר (כ, א — יח) שיד

י) הולדת יצחק וגירושו של ישמעאל (כא, א — כא) שכה

יא) הברית שבין אבימלך ואברהם וקנין הבארות (כא, כב — לד) שלד

יב) עקידת יצחק על הר המוריה (כב, א — יט) שלח

יג) צאצאי נחור, קרובי משפחתו של אברהם (כב, כ — כד) שנב

יד) מות שרה ורכישת שדה המכפלה לנחלת קבר (כג, א — כ) שנה

טו) נשואיו של יצחק (כד, א — טז) שסב

טז) בני קטורה; מות אברהם (כה, א — יא) שפב

תולדות ישמעאל (כה, יב — יח) שפז

תולדות יצחק (כה, יט — לה, כט)

א) הולדת יעקב ועשו; יעקב קונה את הבכורה (כה, יט — לד) שצ

ב) הבטחות ה' ליצחק וקיומן (כו, א — לג) שצט

ג) יעקב מקבל את ברכת אביו ונאלץ לברוח מפני אחיו

תיא (כו, לד — כו, ט)

- תכח (ד) מסע יעקב לחרון (כח, י — כב)
- תלז (ה) נשואיו של יעקב בחרון (כט, א — ל)
- תמה (ו) הולדת בני יעקב (כט, לא — ל, כד)
- תנה (ז) יעקב קונה לעצמו רכוש גדול אצל לבן (ל, כה — מג)
- תסז (ח) יעקב בורח מחרון וחוזר אל מולדתו (לא, א — לב, ג)
- תס (ט) התפייסותו של יעקב עם עשו; מאבקו עם המלאך
(לב, ד — לג, יז) תפה
- תקט (י) יעקב אצל שכם וחילול כבודה של דינה (לג, יח — לד, לא) תקט
- (יא) מסעו של יעקב לבית-אל ומשם אל יצחק;
מות יצחק (לה, א — כט) תקכד
- תקלט עשו ובני אדום (לו, א — מג) תקלט
- תולדותיו של יעקב (לז, א — נ, כו)
- תקנה (א) מכירת יוסף למצרים והשפלתו שם (לז, א — מ, כג) תקנה

בחסד הא-ל גומר עלינו זכינו ליום הזה ואנו מגישים לפני ציבור שוחרי תורה וחכמה את החלק הראשון מפירושו לספר „בראשית“ של הרה"ג פרוף' דוד צבי הופמן זצ"ל (מנהל ביהמ"ד לרבנים החרדי בברלין) שנכתב במקורו בשפה הגרמנית ותורגם עכשיו בפעם הראשונה ללשון-הקודש מתוך עצם כתבי-ידו, אשר עוד לא נתפרסם בדפוס מעולם, באף שפה שהיא.

בהכשרת הספר דגן להדפיסו הושקעו עמל ומאמצים למכביר. מאז שהדפסנו את פירוש המחבר לספר „דברים“ כבר חלף עשור שנים ומפאת מכשולים טכניים שונים, שהאיטו את המלאכה, התמהמהנו בהוצאת הספר הנוכחי, אבל אנו מקווים בס"ד לשמור מעתה על רציפות מסויימת ולהו"ל בקרוב את החלק השני מן הפירוש ל„בראשית“. מיד לאחר-מכן נוציא לאור אי"ה את הפירוש לספר „שמות“, כהמשך למפעל שהתחלנו בו. ההוצאה רואה לעצמה זכות גדולה כמכשיר להפצת תורתו של המחבר הנערץ, גאון וחכם בישראל, מהמיוחדים בקרב נגידי-הרוח שקמו ליהדות אשכנז במאה האחרונה, גדול הלוחמים במסלפי תורתנו הקדושה, „מבקרי המקרא“, שגילו פנים בה שלא כהלכה וגיבבו סביב לה דרשות של דופי, הבל ורעות-רות. יצירתו הכבירה באה ללמד את בני יהודה קשת, לקיים „ודע מה שתשיב לאפיקורס“ במלוא מובן המלה — ולדאבון לבנו עדיין זקוקים לנשק רוחני מסוג זה גם בימינו.

אנו מודים למשפחת המחבר, ובמיוחד לנכדו ד"ר נתן הופמן שי', שבאדיבותו מסר לידינו את הכת"י ואת ההרשאה מטעם יורשי המחבר להדפסת הספר — ויעמוד על הברכה מכובדנו הרב קלמן כהנא שליט"א, מקיבוץ „הפץ חיים“, אשר הודות להשתדלותו נעשה הדבר. להוקרה מיוחדת זכאי המתרגם, ר' אשר ווסרטייל, שעשה מלאכתו באמונה ובמסירות רבה.

תודתנו למח' לתרבות תורנית במשרד החינוך על התמיכה הכספית במפעל זה.

„נצח“ מכון ספרותי מסורתית

הנני מקדם כברכה את הוצאתו לאור של הספר הנוכחי, חלק א' מפירושו לספר „בראשית“ של סבי הדגול, שתורגם עליי כתבי-ידו המקורי אשר הגיע לידי כירושא מכב' אבי הנאהב הרב ד"ר משה יהודה הופמן ז"ל, בן המחבר. אמנם, פליאה בעיני מדוע בחיינו לא טרה אבא ז"ל למסור את הכתבים האלה לדפוס בשפה הגרמנית, אך כפה"נ טרדת התפקידים שהוטלו עליו כתור רב דקהלת ברסלוי מנעו זאת ממנו, וגם זו לטובה, כי הנה „יצא מתוק ממרי“ — עכשיו מופיע הספר בלבוש עברי מתורגם כהלכה ללשונו הקדושה. בטוחני שהספר יתקבל בחוג אנשי המדע התורני, ובמיוחד בחוגי המורים התיכוניים, באהדה וכשמתחה — ויבואו על הברכה המתרגם והמו"ל הוצ' „נצח“ על המאמצים המרובים שהשקיעו במימוש המפעל הנכבד הזה, לכבודה של תורה.

ד"ר נתן הופמן, נכד המחבר

בשער הספר

שלא כפירושו של הרד"צ הופמן לספר ויקרא ולספר דברים, הרי פירושו זה לספר בראשית. הללו נערכו לדפוס על ידי (בלשון הגרמנית), ואילו זה שלפנינו, בעצם איננו אלא מעין מעשה מרכבה מן הרשימות שהכין לשיעוריו בבית-המדרש לרבנים ע"ש הילדסהיימר בברלין. שיעורים אלה הרצה בשנים תרל"ח, תרל"ט, תרנ"ה, תרנ"ח, תרס"ב, תרס"ו ותר"ע, כלומר, בתקופה המשתרעת על ל"ד שנה. על גבי שערו של כתב-היד הכרוך, הכתוב גרמנית באותיות גותיות, הוא קורא לו: פירוש קצר לספר בראשית, ומכאן שאמנם התכוון להוציאו לאור ביום מן הימים. (וגם ממבואו לפרק ל"ז יוצא שאכן הכין רשימותיו לכל הספר כולו, ומצער הדבר שהפרקים ל"ח—נ' לא הגיעו לידנו).

והנה, אף-על-פי שחזר על הרצאות אלה לפחות שבע פעמים, מעטים מאד הם התיקונים שעשה, בדרך כלל בעפרון, ובקפדנות רבה, אך יש ויש שהוסיף הערות נוספות, והן מתיחסות לרוב לספרות המקרא שהופיעה בתקופה היא, והענין כולו, כאילו דחה את העיבוד היסודי לשעה שיהא פנוי יותר-מבנהו של הפירוש, כמבנה פירושו של המחבר ז"ל לספרים ויקרא ודברים: חלוקת הטקסט ליחידות, והיא חלוקה שאינה מתחשבת תמיד בחלוקות המקובלות, מבוא כולל ליחידה, חלוקת היחידה ליחידות משנה, תרגום הפסוקים שביחידות המשנה ופירושים.

חלוקה עצמאית זו ליחידות והמבואות שלהן, דומה שבשעתו דרך לימוד חדשה היו, ויתרונותיה בצדה- היא אפשרה התייחסות לענין שלם ולא, כפי שהיה מקובל, עיסוק בפסוק הבודד בלבד. אגב כך עלו באופן טבעי השוואות עם מקבילות או מקראות משלימים, עם כל החיוב שבדרך לימוד זו. המחבר גם ניצל מבואות אלה להתמודדות עם מבקרי המקרא, ועל כך ראה להלן. ואם יש והמחבר סטה בפירושו לפסוקים ממה שהעלה במבוא, ואף סתר אותו, הרי שיש לתלות זאת בדרך התהוותו של הפירוש — הרצאות בפני תלמידי בית-המדרש. בהכרח הוא שבפירוש מסוג זה יישאר משהו מן החופזה, משהו מן ההרהור בקול רם, וגם אם השתדלנו, בזהירות רבה, ליישר הידורים כאלה, אין ספק שעיני הפקוחה של המעיין תגלה עקבותיהם.

מלאכת התרגום עצמו לא היתה קלה, על אף לשונו הבהיר של המחבר. העדפתי להביא בפני הקורא טקסט קריא מאשר להביא בפניו תרגום מילולי, שיקשה על הבנת הדברים. מובן שזוהרתי, שלא לתרגם מחדש מובאות, שמקורן בלשון הקודש, אלא העתקתינן במקורן. כאשר היה בתרגומו של המחבר את דברי המקרא משום מתן פירוש, הבאתי דבריו כפירוש, וכך לא נזקקתי בספר שלפנינו ללשון הגרמנית אלא במקומות מעטים ביותר.

באשר לפולמוסו של המחבר עם מבקרי המקרא, הרבה נלחצתי להשמיטו כליל, גם משום שעל רבים מן הדברים אבד היום הכלח, אך גם משום שלומדי התורה, שלומי אמוני ישראל, אינם מתעניינים בכנון דא ואף רואים

בעיסוק בזה משום פגם. ברם, נראה לי שגישה כזאת תחטא למגמתי הכללית להראות את דברי הרדצ"ה כמות שנכתבו, תמונה נאמנה לתקופתו ולבעיותיה. וכשם שלא השמטתי הרבה דברים שנראים היום בנליים ואף מיושנים ומוטעים לרגל התקדמות חקר המקרא, והם בעיקר דברים שבבלשנות, בדקדוק ובמיוחד בלינגואיסטיקה, לא השמטתי גם אלה. תמכתי יתדותי בדבריו של הרב קלמן כהנא במבואו לפירוש הרדצ"ה לספר דברים (במהדורה העברית): „וגם כיום, אחרי ש„מבקרי המקרא“ עזבו את שיטתו של וולהויזן, ערך רב למחקריו של הרדצ"ה. שהרי לא הפרטים שב„שיטה“ זו או אחרת הם הטעוים סתירה, אלא היסוד הכופר בשלמות התורה ובנתינתה מן השמים. ועיקר עמלו של הרדצ"ה היה להוכיח שבכפירתם זו אין להם במה להיאחז, ואין להבין את התורה שבכתב אלא על פי התורה שבעל־פה וכנתינתה מסיני בשלמותה“.

יסודו של המחבר בתורה מן השמים, זו שבכתב וזו שבעל־פה. ואם הוא כותב בפולמוסו עם מבקרי המקרא ביטויים, כגון, ואין כל הכרח לשנות וכיו"ב, הרי זה לדידם בלבד, ולא לדידו ולא לדידן.

ואולי מן הדין הוא להדגיש ואף לחזור ולהדגיש, כי אין ספק שזכותו ההיסטורית של הרדצ"ה היא בזה, שהיה הראשון מבין גדולי התורה הידועים, אשר העז לעסוק בביקורתה של ביקורת המקרא, להתמודד עם החוקרים הנוצריים ולהוכיח את חולשות טענותיהם דוקא בכלי זינם שלהם, וזאת בתקופה שהעיסוק בחקר המקרא היה בידיהם כמעט באופן בלעדי.

עם זאת ראיתי ענין להוציא את דברי הפולמוס עם מבקרי המקרא מן הפירוש ולתתם למטה, בהערות. בדרך זאת מנעתי מן הקורא את הכפיה לעיין בדבר שאין לו בו חפץ, מבלי להשמיט הדברים מכל וכל, וגם יצאתי בזה ידיהם של אלה שיראו בדרך זו משום הבדלה בין קודש לחול, אף כי ודאי הוא שהמחבר זצ"ל ראה מלאכת קודש גם בחלק זה של עבודתו. השארתי בפנים רק אותם קטעים שדנים בקשיים ידועים, כאלה שמעסיקים את פחשני התורה מאז ומתמיד, וגם שם העברתי בדרך כלל את המובאות מדבריהם של שאינם משלומי אמוני ישראל להערות.

להבנתן של הערות אלה נביא כאן מדברי המחבר בהקדמתו בספרו „ראיות מכריעות נגד וולהויזן“, שהופיע בעברית בירושלם, תרפ"ח.

„כמעט כל מבקרי התנ"ך החדשים באו לכלל דעה אחת, כי המשת חומשי התורה מורכבים מארבעה מקורות. את המקור שקוראים (המבקרים) לו בשם המקור הראשי והיסודי, המתחיל ב„בראשית ברא“ ושאליו מיחסים ביחוד את חוקי הקרבנות, הכהונה והטהרה-הטומאה מסמנים המבקרים באותיות P או PC (= Priester Codex), את המקור משנה תורה — באות D (= Deuteronomium), ואת שני המקורות האחרים E ו-J; ב-E מכנים תמיד לפי דבריהם את האלוהות בשם „אלדים“ וב-J — עפ"י בשם „הויה-האוהות JE מסמנות ספר שהורכב משני המקורות האלה“. בתרגום זה השתמשתי לעתים קרובות, בעקבות המחבר, במונח מסורת היסוד (= Grundschrift), במקום הסימן P-.

לעתים קרובות היה צריך, כאמור, לפרק הרצאה כדי לשוות לדברים את הצורה של פירוש שוטף ורצוף, לפי הפסוקים. היה איפוא צורך בקביעת ה„דיבור המתחיל“ שניתן, לשם היכר, בפיזור אותיות ובפיסוק אחריו נקודה או בפסיק, לפי הענין, ולפעמים ללא כל פיסוק. במקרים מסויימים שמרתי

על סדר ההרצאה בזה שנתתי דיבור המתחיל מסופו של פסוק בתחילתו, ולפעמים גם בפסוק שאחריו, כשהענין המתפרש דרש זאת.

באשר להערות, הרי הם מתחלקות לסוגים אחדים. הראשון — דברי המחבר שדנים בביקורת המקרא, אותם הוצאתי מתוך ההרצאה, כאמור. ובדומה לכך נהגתי לגבי מובאות המחבר מתולדות העמים שבימי קדם ומספרי הגיאוגרפיה על המזרח התיכון. דברים אלה הם כמעט תמיד מכלי שני או אף שלישי, ובדרך הטבע הם מיושנים כיום, ואם הבאתים בכלל, לוא בהערות, הרי זה רק כדי ליתן תמונה נאמנה מעבודת המחבר אשר השקיע חריצות עצומה בקריאת כל ספרות תקופתו, בעיקר הגרמנית, אך גם זו שבשפות אחרות, כדי להעזר בה בעבודתו. וייתכן שהושפעתי בזה על ידי המחבר עצמו, אשר לא חשש להצביע בדיקנות ובעקביות על דבריהם של המדקדקים גוניוס ואיוולד כל אימת שנעזר בהם, ומובן איפוא שהבאתי גם ציונים אלה — בהערות.

לנוחיות המעיין טרחתי לציין את כל מראי המקומות לפסוקים מן התנ"ך שהמחבר נזקק להם, ורק אלה שציין בעצמו, ניתנו בפנים הפירוש. באשר למראי מקומות למובאות מן התלמודים, המדרשים ופרשני המקרא הראשונים, בדיקתיו היטב על מראי מקומותיהן ותקנתי במקום שהיה צריך תיקון. כשלא נתן את מראי המקומות בעצמו, ציינתים בהערות בתוספת (המ') = המתרגם והיה אם תימצא בזה טעות, הרי היא טעותי שלי. וייתכן גם ייתכן שאמנם שגיתי פה ושם, כי לא קל לזהות מקורות כאשר הם מובאים בלועזית, ולא תמיד בתרגום מילולי אלא גם בדיבור עקיף, ולעתים אף ברמז דק בלבד. מראי המקומות מתוך מדרש רבה, והם מרובים, ציינתי לא רק לפי הפרשה, כי אם גם לפי הפיסקה — על פי הוצאת לוי־אפשטיין, ירושלים תשס"ו. למעשה השארתי ללא בדיקה רק את המובאות מן הספרות החיצוניות בלבד. כשהסתמך על רש"י, השתדלתי לציין בהערות את מקורותיו של זה, כי יש ודברי רש"י מובנים יותר כאשר חוזרים אל מעינותיו. וכשסתם המחבר וכתב „על פי מפרשים רבים“, השתדלתי לבדוק ולמצוא את הדברים, לפחות אצל הפרשנים הגדולים כמו רמב"ן, רשב"ם, ראב"ע, ספורנו וכדו', ולצייןם בהערות, ובכל אלה התכוונתי לנוחיות הקורא. רק לעתים רחוקות נתתי ליצרי לגבור עלי והוספתי הערה משלי שאיננה מן הסוגים שמנית. — מיספורן של ההערות — לפי חלוקת הפרקים המקובלת.

גדול המתרגמים הקדמונים, רבי שמואל בן יהודה אבן תבון כותב (במבוא לתרגומו של מורה הנבוכים), כי מלאכת התרגום מצריכה „גדר מזה וגדר מזה, גדר צורך ידיעת הלשון המועתק ממנו ואופני שמושיו והבנת דברי הספר ועניניו מהימין, וגדר צורך ידיעת הלשון המועתק אליו וכל שרשיו וסעיפיו אמריו וחורשיו מהשמאל“. מכיוון שידעתי, כי שתי הגדרים הללו פרוצות בידי — והרי לא יכולתי לעשות כמוהו ולהביא ספקותי בפני הרב המחבר — נזהרתי במשנה זהירות במלאכת תרגום זו, וכמוהו „מפיל אני תחינתי לפני כל המעיין בספר הזה אשר אם ימצא בהעתקה שגיאה... שיתלנה בי ולא במחבר“.

במאמרו המקיף על הרד"צ הופמן זצ"ל כותב ישעיהו אביעד — (ולפסברג) (Guardians of our Heritage, Ed. by Leo Jung, N.Y. 1958) בין השאר: אני משער שכתבי־יד קיימים או היו קיימים ובהם פירושים

לשאר הספרים (נוסף על שמות). ייתכן שנכתבו מתוך מחשבה לפרסמם באחד הימים, אך מכיוון שמדע המקרא התקדם במהירות רבה, היה צריך, לאור התוצאות החדשות של מדע זה, לתקן ולשנות פירושו פעם אחר פעם, וכך קרה שלא ניתן לו לרד"צ הופמן למסור לנו חיבור סופי... כמה מאושרים היינו, אילו הצליח לחבר פירוש מקיף ושלם על כל התורה כולה. ודאי שהיה זה, למאות בשנים, אחד מספרי המופת של הפרשנות, ובמובנים רבים — עבודה שאין דומה לה. והנה, החלק הראשון של הפירוש לספר בראשית רואה אור, ובקרוב יראה אור גם חלקו השני. מי יתן ויתרום תרומה להעמקת הבנתם של דברי התורה הזאת.

✳

תודתי נתוני למורי רבי וידידי הרב קלמן כהנא שליט"א, אשר הביאני לקבל על עצמי מלאכת תרגום זו ולגאול את דברי המחבר הגדול גאולה כפולה — גאולה מכתב-היד וגאולה מלשון אשכנז; לאלופי ומיודעי, ידידי הד"ר יצחק יעקב איזנר נ"י אשר קרא את כתבי-ידי מתחילה ועד סוף, והקדיש לי הרבה מזמנו היקר ומעצתו הטובה בליבון בעיות שהתעוררו בעבודה זו; לידידי ר' יחזקאל רוטנברג נ"י אשר במרצו המבורך דרבן אותי לקדם את המלאכה ולגמור אותה; ואחרון אחרון חביב, לרעייתי ולבני שי' אשר באהבתם את התורה הניחו לי להקדיש שעות אין קץ ללימוד דברי המחבר ולתרגומם.

✳

יהיו נא הדברים ציון לנפש אבי מורי ר' שלום ב"ר משה וסרטייל ואמי מורתתי מרת תמר לבית בוקסבוים הי"ד אשר נספו בימי השואה ולא ידעתי מקום קבורתם. הם הם אשר הנחוני בדרך התורה, וכל אשר לי — משלהם הוא.

אשר וסרטייל

ב"ה, ירושלים השלמה, אלול תשכ"ט